

Recensiones

Het memoriaal van abt Jan Moors. 15 november 1634 — 23 juni 1637, ingeleid en van voetnoten voorzien door G.M. VAN DER VELDEN O. PRAEM., Bibliotheca Analectorum Praemonstratensium, fascikel 14, 312 p., Averbode 1980. Pr.: 1250 BF.

De periode, waarop dit dagboek betrekking heeft, gaat vooraf aan *Het dagboek van prelaat Jan Moors*, waarin Moors het dagelijks reilen en zeilen beschrijft over het tijdperk van 14 juni 1637 tot einde 1639. Dit jongste dagboek werd in de jaren 1940-1941 uitgegeven door de bekende Noordbrabantse kerkhistoricus, wijlen pastoor A.M. FRENKEN, in jaargang XVII van de *Bossche Bijdragen*, blz. 19-241.

Het nu uitgegeven Memoriaal is vermoedelijk uit handen van de abdij van Berne geraakt toen het gebruikt werd bij een in de jaren 1769-1770 te Brussel gevoerd proces over het patronaatsrecht van de parochie Bokhoven, een Luikse exclave aan de Maas op het grensgebied van Brabant en Holland. Het origineel van het hier uitgegeven manuscript berust op het Algemeen Rijksarchief te Brussel.

De moeilijk leesbare tekst is getranscribeerd en geannoteerd door de witheer G.M. van der Velden, emeritus pastoor van Bokhoven. Hij ondervond daarbij de nauwe steun van de historicus Dr. A. van den Hurk en archivaris H. van Bavel, beiden ook van de abdij van Berne.

Deze abdij dankt op historiografisch gebied veel aan dit triumviraat, dat zijn kennis ook uitstrekt over de geschiedenis van de Orde in het gehele gebied van de Nederlanden met inbegrip van het huidige België. Het is te hopen, dat zij nog vele jaren eensgezind zullen optrekken, gerugsteund door het rijke abdijsarchief en een welvoorzienende bibliotheek.

De sporen van zorgvuldigheid en kennis van zaken zijn terug te vinden in deze tekstuitgave. Topografische aanduidingen worden gelocaliseerd, persoonsnamen toegelicht en zeer specifieke latijnse uitdrukkingen verklaard, dit alles onder verwijzing naar literatuur en naar stukken uit het abdijsarchief en uit andere archiefbewaarplaatsen.

Aan de eigenlijke teksteditie, vanaf blz. 50, gaat een uitvoerige inleiding vooraf. De toestand, waarin de abdijsgemeenschap van Berne verkeerde in de moeilijke jaren na de verovering van 's-Hertogenbosch in 1629, wordt op sobere wijze geschetst. Het huiselijk milieu, waaruit Jan Moors afkomstig was, wordt belicht evenals zijn vriendenkring. Het dagboek wordt inhoudelijk doorgelicht zowel wat betreft taalgebruik als ten aanzien van de onderwerpen, die abt Moors aansnijdt of nalaat te vermelden. Voor wat dit laatste aspect betreft wijst Van der Velden op het totaal ontbreken van aantekeningen over de ontplooiing van de

Republiek op commercieel en cultureel gebied. Merkwaardiger lijkt het, dat Moors geen blijk geeft van belangstelling voor kloosterlijke spiritualiteit en theologische studie. In tijden echter, waarin het gaat om het naakte voortbestaan van de kloostergemeenschap in een min of meer vijandige omgeving, wordt de horizon klein. De zorgen van alledag bieden geen gelegenheid voor bezinning. Uiteraard is het daarbij niet uitgesloten, dat de abt meer man was van de daad, van het gesprek en van gezelligheid dan van de stille overweging. Zijn regelmatige constatering dat hij alleen geweest is klinkt bijna als een verzuchting. Maar meer dan een geheugensteun is het dagboek niet geweest en we moeten voorzichtig zijn er meer uit te willen halen dan de auteur erin heeft willen verwerken.

Het dagboek legt bepaalde aspecten bloot van het leven, die door ambtelijke stukken worden bevestigd. Zo signaleert kanunnik Van der Velden de passages in het dagboek waaruit blijkt, dat de abt het voortbestaan van de abdijgemeenschap bijna letterlijk heeft afgekocht door gezagsdragers te versieren, een misbruik, dat moet worden gezien in het licht van die tijd, waarin het gewoon gevonden werd op deze wijze te handelen. Het gebeurde ook niet in het geheim want de uitgaven voor het doen van geschenken werden in de rekeningen verantwoord en zoals in het geval van abt Moors in het dagboek genoteerd, waarbij man en paard genoemd werden.

Toch kon het ook de spuigaten uitlopen. Dat ondervond Jan Gans, uit Den Briel in 1630 naar 's-Hertogenbosch vertrokken en daar tot pensionaris benoemd. Hij moest in 1641 uit die functie ontslag nemen omdat hij zich verrijkt had met opbrengsten uit geconfisceerde kloosterbezittingen. Ook het pas geïnventariseerde archief van de Raad van Brabant, waarvan de inventaris in 1981 in druk verscheen, bevestigt de klachten over de omkoopbaarheid van een aantal ambtenaren, die na de overname van de macht in Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch door de Staten-Generaal naar hier waren gelokt.

Een van de gasten van abt Moors op het slotje te Heeswijk was ook de gouverneur van Heusden, die op 30 april 1637 samen met vrouw en dochter aan een maaltijd aanzat. In hoge kringen wist men zich met elkaar te verstaan.

Tussen de regels door echter voelt men de spanning over de uitwerking van de plakkaten, over risico's op reis, groter naarmate men zich verder van 's-Hertogenbosch verwijderde, over angst voor epidemieën.

Leerzaam is het dagboek waar het de contacten vastlegt met leden van andere uit 's-Hertogenbosch verdreven kloostergemeenschappen. Zo leefden de kruisherer aanvankelijk te Schijndel (later Uden), de dominicanen in Stratum bij Eindhoven (later Mechelen) en de franciscanen in Boxtel. Er is ook druk contact met de naar Geldrop uitgeweken Bossche bisschop Ophovius.

Het is merkwaardig dat Moors op 22 december 1634 als het ware midden in een zin van het Nederlands overgaat in het Latijn en daarin

dan blijft volharden. Voor degenen, die enige kennis van het Latijn hebben, is de tekst niet moeilijk te volgen. Misschien kan het dagboek als oefening dienst gaan doen in bepaalde klassen van onze gymnasia. De jongelui kunnen er tevens uit leren hoe spannend het vak geschiedenis kan zijn. Hoofdzaak blijft echter de informatie, hier geboden omtrent de zware en onzekere tijd van de Retorsies. De geschiedschrijving van deze periode in het Bisdom en de Meierij van 's-Hertogenbosch kan niet voorbij aan het Dagboek van bisschop Ophovius, noch aan de *Diaria* van abt Jan Moors van Berne.

Dr. L. PIRENNE,
Rijksarchivaris in Noord-Brabant

Regesten der Abtei Wadgassen bis zum Jahre 1571. Bearbeitet und herausgegeben von Josef Burg. Ca. 600 Seiten, 4 Abb., brosch., DM 60, —. In Ganzleinen Aufpreis DM 9, —. Mit der Herausgabe dieses Regestenbandes wird der Versuch unternommen, möglichst alle schriftlichen Nachrichten über das Prämonstratenserkloster Wadgassen zu erfassen.

Im Gegensatz zur früheren Praxis unter Weglassung 'nebensächlicher' Angaben nur den juristischen Sachgehalt (Kurzregest) zu bringen, wird hier der ganze Inhalt der Urkunde wiedergegeben. Zur Erleichterung weiterführender Studien sind alle Lagerorte der Originalurkunden sowie deren Abschriften angegeben.

Dem Herausgeber ist es in einer Jahrzehnte währenden unermüdlichen Arbeit gelungen, nicht nur neue, bisher unbekannte Quellen aufzuspüren, sondern auch die in der bisherigen Literatur (Jungk, Tritz u.a.) benutzten in der originalen Fassung zuverlässig herauszugeben und damit manche Irrtümer, die sich in die Forschung eingeschlichen hatten, auszuräumen.

Die Regesten, die durch ein umfangreiches Personen- und Ortsregister erschlossen werden, vermitteln dem Benutzer ein deutliches Bild von den rechtlichen, wirtschaftlichen, sozialen und kulturellen Verhältnissen der Zeit von der Gründung Wadgassens bis zum Jahre 1571. Durch die weitverzweigten Besitzverhältnisse und Beziehungen des Klosters über die Grenzen des heutigen Saarlandes hinaus (bis nach Rheinland-Pfalz, Luxemburg, Lothringen und dem Elsaß) werden neue orts- und familien-geschichtliche Erkenntnisse möglich.

Das Buch ist ein unentbehrliches Hilfsmittel in der Hand des Geschichtsfreundes allgemein, insbesondere aber des Erforschers der mittelalterlichen Geschichte des Raumes zwischen Rhein, Maas und Mosel, des Familienforschers, des Kulturhistorikers und Volkskundlers.

Auch für den Ordenshistoriker ist die Edition ergiebig, doch hätte er sich — offen gestanden — mehr erwartet. Beziehungen des Abtes von Wadgassen zu der nach seiner Abtei benannten Zirkarie sind weit